

BAŠTINA I PROMOCIJA HRVATSKE DJEČJE KNJIGE

RANKA JAVOR

**Knjižnice grada Zagreba
Hrvatski centar za dječju knjigu
Zagreb**

Kako čuvati i prezentirati baštinu, pitanja su koja podjednako zaokupljaju arhivare, muzealce i knjižničare. Knjižnice kao mjesta čuvanja i korištenja knjiga i drugih izvora informacija neupitna su mjesta naše baštine. Uz Nacionalnu i sveučilišnu knjižnicu, kojoj je čuvanje knjižne baštine temeljna zadaća, mnoge narodne i školske knjižnice čuvaju rukopise, književne ostavštine, zavičajne i specijalne zbirke.

U Knjižnicama grada Zagreba utemeljen je 1993. godine Hrvatski centar za dječju knjigu sa zadaćom čuvanja i promocije hrvatske dječje knjige.

Knjižnice grada Zagreba danas su najveća mreža knjižnica u Hrvatskoj, sa 24 knjižnice i dva bibliobusa, 1 400 000 svezaka knjiga, 350 tekućih naslova novina i časopisa te oko 18 000 jedinica audiovizualne građe. Knjižnicama grada Zagreba služi se više od 200 000 registriranih korisnika. Grad-

ska knjižnica u Zagrebu središnja je knjižnica mreže, najstarija zagrebačka narodna knjižnica, osnovana 1907. godine. U sklopu Gradske knjižnice osnovan je 1950. prvi odjel za djecu u Hrvatskoj, po uzoru na kojega su osnivani ostali dječji odjeli i knjižnice. Prije postojanja posebnog odjela, 1930-ih godina, u Gradskoj su knjižnici postojale izdvojene police s literaturom za djecu i mladež. Kao ostavštinu iz prošlosti Dječji odjel Gradske knjižnice imao je 1970-ih godina i posebnu zbirku starih i rijetkih dječjih knjiga nazvanu *Arhiv Dječjeg odjela*.

U Hrvatskom centru za dječju knjigu utemeljena je 1993. godine posebna zbirka – *Zaštićeni fond dječje knjige*. U tu je zbirku kao temelj uvršten postojeći *Arhiv Dječjeg odjela* te je dopunjena vrijednim izdanjima izabranim iz postojećega knjižnog fonda. Cilj je bio formirati zbirku koja će cjelovito obuhvatiti korpus hrvatske dječje knjige. Razloga za osnivanje te specijalne zbirke knjiga bilo je više. Postojeći fond dječje knjige

Slika 1. Prostor Hrvatskog centra za dječju knjigu

Slika 2. Dječja slikovnica u izdanju knjižare Hartmann i Kugli

u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u mnogim je segmentima nedostatan jer, dječja knjiga često nije bila dostavljana kao obvezan primjerak. U Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici također ne postoje bibliotekari i drugi stručnjaci kojima je posebna zadaća bavljenje dječjom knjigom. Ne postoje ni djeca korisnici, kao u školskim knjižnicama i odjelima za djecu narodnih knjižnica.

Svoj najveći procvat u svjetskim i hrvatskim razmjerima knjiga za djecu i mladež doživjela je u 20. stoljeću. Ipak, svijest o njoj kao posebnom segmentu nacionalne

književnosti razvija se intenzivnije tek posljednjih pedesetak godina. U svjetlu tih promjena 1960-ih godina osnivaju se prve međunarodne i domaće nagrade za dječju knjigu. *Zaštićeni fond* u Hrvatskom centru za dječju knjigu ima zadaću sustavno pratiti i popunjavati zbirku hrvatske dječje knjige u svim sastavnicama: od najboljih ostvarenja pisaca, ilustratora i prevodilaca do prikupljanja prateće literature koja vrednuje i valorizira tu vrstu knjige. Danas *Zaštićeni fond dječje knjige* ima oko 3 000 svezaka i popunjava se pažljivim izborom iz tekuće proizvodnje i promišljenom antikvarnom nabavom.

Najstariji primjerci knjiga u Zbirci datiraju iz polovice 19. stoljeća, iz

vremena početaka hrvatske literature za djecu i mladež. U to je vrijeme knjiga za djecu bila prije svega namijenjena odgoju i obrazovanju. U Zbirci se čuvaju najstariji primjerci čitanki i biblijskih priča pripremljenih za škole, npr. *Biblička Povestnica*, izdana u Beču 1858. godine "za pučke učione" i *Slovnička čitanka za katoličke pučke učione u Austrijskoj carevini*, Beč, 1861. godine. U to vrijeme često se objavljuju narodne priče i predaje iz tradicije hrvatske usmene književnosti, poput zbirke *Dobroslavke: narodne pripovijesti hrvatskoj mladeži*,

Slika 3. Bogato ilustrirana edukativna slikovnica u nakladi Kugli

koje je priredio zagrebački učitelj Franjo Bartuš. Mladeži je namijenjena i knjiga *Basne* Dositeja Obradovića, objavljena u Zagrebu 1847. Tiskom Franje Suppana. U Zbirci se također čuvaju najstariji hrvatski časopisi i listovi za djecu i mladež: *Bosiljak*, *Bršljan*, *Smilje*, *Mladi Hrvat* i drugi. Upravo u tim časopisima objavljuju prvi hrvatski dječji pisci 19. stoljeća, najčešće učitelji, poput Ivana Filipovića, Tomislava Ivkanca i Ljudevita Tomšića.

Prve hrvatske knjige za djecu stranih autora najčešće su prevedene ili priređene iz njemačkih i čeških izdanja.

To su primjeri kako se kroz Zbirku može pratiti povijesni razvoj hrvatske književnosti za djecu i mladež.

U prikupljanju građe za zbirku posebna se pozornost pridaje slikovnici i ilustraciji kao osеbujnoj likovnoj disciplini razvijenoj upravo u dječjoj knjizi. U Zbirci se čuvaju najstarije hrvatske ilustrirane knjige i slikovnice. One su u početku ukrašavane ilustracijama koje su preuzimane iz stranih izdanja, a autori su redovito anonimni. Ilustrator se pritom i ne smatra autorom poput pisca, priređivača ili prevoditelja. Primjertakve slikovnice poznate zagrebačke naklade Kugli

iz 1930-ih godina (bilo je, nažalost, uobičajeno na knjigama za djecu i mladež ne pisati godinu izdanja) jest *Mala zorna obuka*.

Mala zorna obuka: sa hrv. njem. i franc. riječima edukativna je slikovnica za početno učenje riječi. Zbog vrlo bogatih ilustracija (anonimnog umjetnika) kojima su detaljno oslikani ambijenti doma, grada i škole, ta je slikovnica zanimljiv dokument svoga vremena. Slikovnica *Mali Petrica Kerempuh opet na svijetu*

Slika 4. Bogato ilustrirana edukativna slikovnica u nakladi Kugli

(priredio Milan Ogrizović) iz istog vremena i istog nakladnika, zanimljiva je jer se bavi likom i zgodama poznatima iz hrvatske usmene predaje. Iako ni u njoj nije navedeno ime ilustratora, zbog izbora teme vjerojatno je riječ o domaćemu, hrvatskom ilustratoru.

Od 1930-ih godina svijest o ilustraciji kao umjetničkom doprinosu u oblikovanju knjige raste, imena ilustratora pojavljuju se u impresumu ili na kraju

knjige, da bi se 1950-ih godina počela isticati i na naslovnica slikovnica.

U zbirci Hrvatskog centra za dječju knjigu posebna se pozornost pridaje sustavnom prikupljanju umjetničkog opusa značajnih hrvatskih ilustratora. Odjel za djecu i mladež Gradske knjižnice od 1960. godine posjeduje katalog ilustratora u kojemu je pregled autora i objavljenih knjiga. Zaštićeni fond dječje knjige sadržava najbolje slikovnice i ilustrirane knjige prvih hrvatskih umjetnika ilustracije poput Ljube Babića, Andrije Maurovića i Vladimira Kirina. Također sustavno prikupljaju i čuvaju najstarija hrvatska strip-izdanja. Na temelju te specijalne zbirke moguće je pratiti razvoj hrvatske ilustracije. Zastupljeni su svi značajni

hrvatski ilustratori, od već spomenutih najstarijih, do suvremenih autora kao što su međunarodno priznati i nagrađivani umjetnici Svjetlan Junaković i Andreja Petrlik-Huseinović. U Zbirci se nalaze i primjerci ilustriranih knjiga i slikovnica koje su hrvatski umjetnici objavili u inozemstvu.

S osobitom pažnjom i pozornošću prikupljaju klasici hrvatske književnosti za djecu i mladež poput Ivane Brlić-

Slika 5. Slikovnica Mali Petrica Kerempuh vjerojatno damaćeg ilustratora

Mažuranić, Jagode Truhelke, Mate Lovraka, Grigora Viteza, Ivana Kušana, Zvonimira Baloga, Sunčane Škrinjarić, Višnje Stahuljak, Jože Horvata i drugih, čiji se književni opusi nastoje obuhvatiti u cijelosti, u bogatstvu brojnih i raznovrsnih izdanja. Sustavno se prikupljaju i prijevodi hrvatskih autora na strane jezike, koji su najčešće pokloni ili su pribavljeni antikvarnom nabavom. Zbirka također sadržava odabrana hrvatska izdanja svjetskih klasika. To su

najčešće knjige koje se odlikuju dobrom opremom i ilustracijom. Prati se hrvatska prijevodna literatura namijenjena djeci.

Putem *Zaštićenog fonda dječje knjige* moguće je pratiti i razvoj hrvatskog nakladništva. Tu su brojna bogato opremljena i ilustrirana izdanja najvećih nakladnika hrvatskih dječjih knjiga kakvi su bili npr. Kugli i Deutsch, ali i nakladnici prošlog stoljeća iz drugih hrvatskih gradova: Dubrovnika, Koprivnice, Križevaca, Osijeka, Požege...

Zanimljivi primjeri sekundarne građe u Zbirci jesu katalogi i cjenici nakladnika koji su izvor dragocjenih podataka o izdavačima i objavljenim naslovima. Katalog iz 1938. godine s naslovom *Prva izložba dječje i omladinske knjige*

(održane u Umjetničkom paviljonu u Zagrebu) sadržava popise knjiga toga vremena iz Jugoslavije, Bugarske, Čehoslovačke, Engleske, Francuske, Italije, Njemačke i Poljske. Katalog je pravi raritet i daje sliku nakladništva knjige za djecu i mladež sredinom 20. stoljeća.

Kroz *Zaštićeni fond dječje knjige* stječe se detaljan uvid u povijest nakladništva, kao i u suvremeno hrvatsko nakladništvo knjiga za djecu i mladež od 1993. godine do danas. Razdoblje hrvatskog

nakladništva nakon Domovinskog rata obilježilo je propadanje velikih državnih izdavačkih kuća i bujanje malih privatnih nakladnika.

U Zbirci se također prikuplja stručna literatura o hrvatskoj i svjetskoj dječjoj književnosti, ilustraciji i nakladništvu. Budući da se hrvatska dječja književnost posljednjih godina sve više istražuje i znanje o njoj usustavljuje kao dio znanosti, sve je veći broj knjiga i drugih publikacija koje se bave poviješću i teorijom te književnosti, kao i publikacija s temama o poticanju čitanja i razvoju čitateljskih navika djece i mladeži. Uz povijesna i teorijska djela sustavno se prikupljaju svi pregledi i antologije hrvatske i svjetske književnosti za djecu i mladež, monografije o piscima i ilustratorima te katalogi različitih izložbi u zemlji i inozemstvu u kojima su zastupljeni hrvatski autori. Takva je zbirka kataloga ilustracija međunarodnog Sajma dječje knjige u Bologni, Bijenala ilustracija u Bratislavi, Prvoga hrvatskog biennala ilustracije, katalog hrvatskih ilustratora u izdanju ULUPUH- a i dr.

Ukratko, putem *Zaštićenog fonda dječje knjige* moguće je pratiti povijest hrvatske književnosti i ilustracije u korpusu hrvatske dječje knjige.

Zbirka je referentna, što znači da se koristi u prostoru knjižnice. Posudba građe moguća je samo iznimno, na revers i uz odobrenje ravnatelja. Zbirkom se najviše koriste studenti učiteljskih fakulteta, nastavnici i odgojitelji, kao i teoretičari i znanstvenici. Zbirka često služi za pripremu izložaba. Dvije najveće izložbe pripremljene iz *Zaštićenog fonda dječje knjige* bile su *Hrvatske nagrade za dječju knjigu* 1996. godine i izložba u povodu

50. obljetnice Odjela za djecu i mladež Gradske knjižnice, održana 2000. godine.

Kao rezultat sustavnog prikupljanja podataka o nagradama, na mrežnim stranicama Knjižnica grada Zagreba u sklopu Hrvatskog centra za dječju knjigu moguće je pretraživati podatke o postojećim hrvatskim nagradama za dječju knjigu, kao i o hrvatskim kandidatima za međunarodne nagrade.

Godine 1995. Hrvatski centar za dječju knjigu učlanio se u međunarodnu organizaciju IBBY (International Board on Books for Young People) i razvija bogatu međunarodnu suradnju. IBBY – međunarodno vijeće za dječju knjigu, uz ostalo, zemljama članicama omogućuje kandidature autora (pisaca, ilustratora i prevoditelja) za međunarodne nagrade i priznanja.

Svake druge godine Nacionalni odbor za dječju knjigu, članovi kojega su pisci, ilustratori, teoretičari dječje književnosti, nakladnici, bibliotekari i predstavnici Ministarstva kulture RH, odlučuje o kandidaturi hrvatskih autora, pisaca i ilustratora za Andersenovu nagradu, najveću svjetsku nagradu na području dječje knjige. U Hrvatskom centru za dječju knjigu pripremaju se materijali za kandidaturu, opsežan dosje na engleskom jeziku, uz knjige i drugu dokumentaciju. Od 1996. do danas kandidirani su pisci Ivan Kušan, Luko Paljetak, Sunčana Škrinjarić, Zvonimir Balog, Višnja Stahuljak i Joža Horvat, te ilustratori Ivica Antolčić, Ivan Vitez, Cvijeta Job i Vjekoslav Vojo Radoičić. Te su kandidature prije svega poslužile promociji hrvatske literature za djecu u svijetu jer se dosjei i knjige redovito izlažu na svim velikim

svjetskim knjižnim sajmovima i na kongresima IBBY-a.

Također svake druge godine nacionalne sekcije IBBY-ja odabiru tri knjige u kategoriji pisca, ilustratora i prevoditelja za IBBY Honour List (Časnu listu IBBY-a). To su knjige odabrane iz suvremene proizvodnje kao najbolje, što je preporuka svjetskim nakladnicima za objavljivanje i prevođenje. Zajedno s pripadajućim katalogom knjige se izlažu na svjetskim sajmovima te su uključene u putujuću izložbu po zemljama članicama koje to zatraže od Sekretarijata IBBY-a. Autorima čije se knjige nađu na Časnoj listi na kongresu IBBY-a svečano se dodjeljuju diplome. Mnogi poznati hrvatski autori dječje knjige (pisci, ilustratori i prevoditelji) dobili su ta priznanja zahvaljujući redovitim nominacijama Hrvatskog centra za dječju knjigu u posljednjih deset godina. Dosadašnji su dobitnici diploma IBBY Honour List pisci Zvonimir Balog, Sunčana Škrinjarić, Joža Horvat, Miro Gavran, Silvija Šesto i Arsen Dedić, ilustratori Mladen Veža, Svjetlan Junaković, Pika Vončina, Andrea Petrlik-Huseinović, Dubravka Kolanović i Tomislav Tomić, te prevoditelji Zlatko Crnković, Mirko Rumanac, Josip Tabak, Luko Paljetak, Sanja Lovrenčić i Renata Kuchar.

Od 1996. godine do danas Hrvatski centar za dječju knjigu kao Hrvatska sekcija IBBY-a organizira nastup hrvatskih ilustratora na Bijenalu ilustracija u Bratislavi, najstarijemu svjetskom bijenalu te vrste. Dvoje hrvatskih umjetnika, Svjetlan Junaković i Andrea Petrlik-Huseinović, dobitnici su *BIB plakete*, prestižne svjetske nagrade za ilustraciju.

Uz međunarodnu kulturnu suradnju, Hrvatski centar za dječju knjigu okuplja

ustanove i pojedince u Hrvatskoj koji se bave knjigom za djecu te organizira stručne skupove i aktivnosti za poticanje čitanja.

U povodu Međunarodnog dana dječje knjige (2. travnja, rođendan H. C. Andersena) Centar svake godine organizira međunarodni stručni skup u suradnji s ostalim članicama IBBY-a. Višegodišnja uspješna suradnja uspostavljena je sa Slovenskom sekcijom IBBY-a pri Pionirskoj knjižnici Otona Župančića u Ljubljani, a Centar je surađivao i sa sekcijama Austrije, Slovačke i Mađarske.

Svake se godine nakon stručnog skupa u izdanju Knjižnica grada Zagreba objavljuje zbornik radova. U proteklih deset godina objavljeni su ovi zbornici: *Dječja knjiga u Hrvatskoj danas - teme i problemi* (1997.), *Odrastanje u zrcalu suvremene književnosti za djecu i mladež* (1998.), *Kako razvijati kulturu čitanja* (1999.), *Kakva je knjiga slikovnica* (2000.), *Dječja knjižnica za novo tisućljeće* (2001.), *Tabu teme u književnosti za djecu i mladež* (2002.), *Poezija i djetinjstvo* (2003.), *Književnost i odgoj* (2004.), *Dobar dan, gospodine Andersen* (2005.) i *Knjižnica i mediji* (2006.). U pripremi je zbornik *Odgoj kazalištem*.

Sljedeće, 2007. godine Hrvatski centar za dječju knjigu prigodnim će programima obilježiti 100. godišnjicu rođenja velike švedske književnice Astrid Lindgren.

Svake godine u Mjesecu hrvatske knjige Centar organizira nacionalni kviz za poticanje čitanja, koji se ostvaruje putem mreže dječjih i školskih knjižnica. Kviz se realizira u suradnji s Odjelom za djecu i mladež Gradske knjižnice i nakladnikom Mozaik knjigom iz Zagreba kao generalnim pokroviteljem. Za kviz se

odabiru djeci zanimljive teme i žanrovi kao što su bajke, putopisi, problemska ili znanstvenopopularna literatura te knjige poznatih domaćih i svjetskih pisaca i znanstvenika u povodu obljetnica, kakvi su bili kvizovi posvećeni Ivani Brlić-Mažuranić, H.C. Andersenu i Nikoli Tesli.

Hrvatski centar za dječju knjigu primjer je bibliotečnog poslovanja koje objedinjuje čuvanje baštine iz korpusa dječje knjige te promociju i prezentaciju tog stvaralaštva u zemlji i svijetu. Osmišljenim programima i projektima okuplja i educira sve koji su na različite načine povezani s djecom i knjigama.

THE HERITAGE AND THE PROMOTION OF CROATIAN CHILDREN'S BOOKS

The Croatian Centre for Children's Books at the Zagreb City Library is a unique institution in Croatia that systematically looks after an important segment in the field of literature - children's books. Within a special collection, the so-called Protected Holdings of Children's Books, works from the Croatian literary history and contemporary works from all segments of literature, illustrations and book design, as well as scholarly and theoretical and critical literature are gathered. Apart from this, through membership in the International Board on books for Young People, the Croatian Centre acts as the Croatian branch of IBBY and promotes Croatian books and authors by putting forward their names as candidates for international awards and prizes.